

بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر تغییر فرهنگ عزاداری خانواده ها (مورد مطالعه: شهروندان ۱۵ سال و بالاتر شهر کاشان)

مهدی مقصودی بیدگلی^۱

۱. گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان، دهقان، ایران، ایمیل: mmagsoodi1300@yahoo.com

چکیده

مطالعه تغییرات پدید آمده در اجرای مناسک دینی از آنجا اهمیت می‌یابد که هر مجموعه مناسکی، نظام معنایی خاصی را به همراه دارد و تغییر در عناصر مجموعه مناسکی، می‌تواند بیانگر تغییر در نظام معنایی مرتبط با آن و در نتیجه ایمان و اعتقادات مرتبط با این نظام معنایی باشد. از جمله مراسم دینی مهم در جامعه ما، مراسم عزاداری واقع کربلا است که هر ساله با شور و هیجان خاصی برگزار می‌گردد. تغییرات زیادی که به لحاظ صوری و محتوایی در برگزاری این مراسم مشاهده می‌شود، در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است. با استفاده از روش پیمایشی و تکنیک پرسشنامه اطلاعات از حجم نمونه‌ای ۴۰۰ نفری از جامعه اماری که شامل شهروندان ۱۵ سال و بالاتر شهر کاشان در سال ۱۳۹۳ بود جمع‌آوری گردید. نتایج نشان داد که متغیرهای میزان دینداری و پایگاه اقتصادی-اجتماعی دارای رابطه مثبت و معنادار با پایبندی به اصول عزاداری و میزان استفاده از رسانه‌های جمعی دارای ارتباط معنادار و معکوس بود. در نهایت مشاهده شد افراد متدهل از میزان پایبندی بیشتری به اصول عزاداری برخوردارند.

واژه‌های کلیدی: پایبندی به اصول عزاداری، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، رسانه‌های جمعی، دینداری، خانواده

مقدمه

دین یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر فرایندها و دگرگونی‌های اجتماعی است و همواره نظریه پردازان حوزه های مختلف علوم انسانی به ویژه جامعه‌شناسی به آن توجه کرده‌اند. مطالعه وبر درباره تأثیر آموزه‌ها و اخلاقیات ناشی از جهان بینی پروتستانیسم بر پیدایش سرمایه‌داری (وبر، ۱۳۷۴: ۸۷) و همچنین بررسی‌های دورکیم درباره دین به عنوان عامل همبستگی و انسجام اجتماعی (دورکیم، ۱۳۸۳: ۱۲۳) از جمله مهم ترین مطالعات صورت گرفته در این زمینه است. توجه به دین تنها مربوط به نظریه پردازان کلاسیک نیست. بلکه در مطالعات امروزی نیز حتی کوچک‌ترین تغییرات در نگرشها و رفتارهای مذهبی و دینی افراد مورد توجه بسیاری از پژوهشگران و نظریه‌پردازان معاصر است. مثلاً می‌توان به مطالعه مایکل هاوت^۱ و کلاود اس. فیشر^۲ (۲۰۰۲) در آمریکا اشاره نمود. این دو جامعه‌شناس به این موضوع پی بردند که در آمریکا طی دهه ۹۰، درصد کسانی که خود را پیرو دین خاصی نمی‌دانستند و از حضور در کلیسا دوری می‌کردند، از ۷ درصد به ۱۴ درصد افزایش یافته است، این تغییر را برای جامعه آمریکا شگرف و تکان دهنده ارزیابی کرده، به بررسی علل و عوامل آن پرداختند. بررسی و مطالعه تغییرات صورت گرفته در نگرشها و رفتارهای دینی افراد، در جامعه ما ضرورت و اهمیت بیشتری می‌یابد. چرا که دین همواره نقشی اساسی در تحولات اجتماعی و سیاسی جامعه ما داشته است. نقش آموزه‌های امامت و مهدویت که آموزه‌های مرکزی مذهب تشیع هستند، در وقایع و حوادث تاریخی کشور ما انکارناپذیر است. علاوه بر این آموزه‌ها، واقعه عاشورا با توجه به ابعاد تراژدیک و حماسی قوی نهفته در آن، همواره الهام بخش بسیاری از حرکت‌ها و جنبش‌های اجتماعی در تاریخ ایران بوده است. اما اثر آموزه‌ها و باورهای مذهبی بر جامعه، یکسویه نبوده است، بلکه جامعه نیز به نوبه خود بر آموزه‌ها و دیگر عناصر دینی و مذهبی اثر گذاشته و تغییراتی را در آنها به وجود آورده است. این تغییرات در عناصر مناسکی دین، از جمله مناسک عزاداری واقعه کربلا، نمود بیشتری داشته است. هر چند تغییر و دگرگونی پدیده‌های اجتماعی امری اجتناب ناپذیر است، آنچه که در این میان اهمیت بیشتری دارد، سمت و سوی این تغییرات است.

بیان مساله

خصوصیت دوگانه مناسک مبنی بر تمایز با دیگر کنش‌ها و رفتارهای عادی روزمره از یکسو و تنیده بودن در رفتارها و کنش‌های عادی و روزمره از سوی دیگر، تعریف آنها را با مشکل و ابهام روبرو می‌سازد. اما این ابهام نمی‌تواند دلیل انکار وجود چنین رفتارها و کنش‌های ویژه‌ای باشد. این ابهام سبب شده است که به جای عرضه یک تعریف کلی برای مناسک، بیشتر به عرضه ویژگی‌های مشترک آنها هم‌چون سنتی بودن، نمادین بودن، تکراری بودن، کلیشه ای بودن و... پرداخته شود (گریمز، ۲۰۰۰: ۲۶۱). آرنولد و همکارانش (۲۰۰۴) در کاری به نام مناسک فرهنگی، مناسک را دربرگیرنده رفتارهایی می‌دانند که در مقاطع زمانی نسبتاً ثابت رخ میدهند و تقریباً به گونه‌ای متناوب تکرار می‌شوند. مناسک فرهنگی حاوی گزاره‌های نمادین درباره نظم اجتماعی هستند که با تاکید بر اسطوره‌های فرهنگی و پیوند دادن حال به گذشته همراه‌اند. این مناسک تجربیات زندگی را سازماندهی می‌کنند و به آنها معنی می‌بخشند (آرنولد و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۲).

مراسم عزاداری امام حسین(ع) نخستین بار در روز یازدهم محرم سال ۶۱ هجری در کنار اجساد مطهر شهیدان کربلا توسط اهل بیت علیه السلام برگزار گردید.

مراسم عزاداری سید و سالار شهیدان دشت کربلا حضرت اباعبدالله الحسین(ع) و ۷۲ تن از یاران باوفایش همواره به منظور احیا و زنده نگه داشتن هدف آن امام همام و تبیین حرکت و قیام انقلابی ایشان برای مبارزه با ظلم و احیای حق و عدالت برگزار شده است.

1-Michael Hout

2 -Claude S. Fischer

بنابر این گزارش و طبق شواهد تاریخی ثبت شده در برخی از کتب، عزاداری ماه محرم به شکل امروزی و در قالب دسته های سینه زنی، زنجیرزنی و برگزاری مراسم روضه از زمان صفویان تاکنون نسل در نسل در بین ایرانیان رواج داشته است. براساس مطالب به چاپ رسیده در کتب تاریخی تا پیش از روی کار آمدن خاندان شیخ صفی الدین اردبیلی، مراسم عزاداری برای شهادت امام حسین (ع) در روز عاشورا بسادگی سالروز شهادت سایر ائمه اطهار (ع) برگزار می شده است.

اما پس از آن و به دنبال رسمی شدن مذهب شیعه پادشاهان قدرتمند صفوی به فکر احیا و ایجاد رسوم مذهب شیعه افتادند، که رونق بخشی به عزاداری سالار شهیدان دشت کربلا یکی از این موارد است به طوری که این امر سبب شد تا کابینه دولت صفوی صاحب وزیر عزاداری شود و عمده مسوولیت این مقام عالی حکومتی تولید اشکال مختلف عزاداری برای ایام محرم و صفر ذکر شده است. صفوی که به دنبال پایگاه مناسبی برای نشان دادن وجهه مناسب اجتماعی خود دست به هر کاری می زد، نتوانست مسجد را به عزاخانه تبدیل کند به طوری که سادگی و پاکی مسجد رنگ و زیور آن را نمی پذیرفت.

بعد از به وقوع پیوستن این جریان، خاندان صفوی ابتکاری نوین به خرج داد و دست به برپایی تکایا زدند و با الگو گرفتن از غرب به دنبال رونق بخشیدن به دیدگاه مذهبی خود بودند. این الگو با ساختن نشان یا علامتی که در مقابل دسته های عزاداری حمل می شد، آغاز گردید، به طوری که این علائم شباهت عجیبی به صلیب مسیحیان که در مراسم تشییع جنازه مردگانشان، پیشاپیش عزاداران حمل می شد، داشت.

در این رهگذر نشان هیات های عزاداری ما تقلید ناشیانه صفوی از صلیب است که با زیورآلات لرزان آراسته شده و از سویی دیگر نیز همین نقوش تفاوت زیادی با آموزه های دینی دارد زیرا اسلام همیشه با اشکال تجسمی به عنوان مظاهر بت ها مبارزه کرده است. بهره گیری از شیپور، طبل و سنج در دسته های عزادار بیانگر حکایت دیگری است به طوری که فاصله زیاد این مراسم ساختگی با اصول اولیه اسلام و عزاداری های این امام همام را نشان می دهد. این نوای موسیقی که در میان دسته های عزادار به گوش می رسد، مشابه صدای دسته های موزیک لشکرهای اروپایی قرون قبل بوده که هیچ مناسبتی با فضای محزون این ایام ندارد. مراسم هایی که در حال حاضر در ایام محرم برگزار می شود بیشتر جنبه بدعت و تحریف پیدا کرده و وسیله ای شده در دست سودجویان و فرصت طلبانی که محرم را به عنوان ابزاری برای رسیدن به نیت پلید خود مورد هدف قرار داده اند. بدعت گذاری ها در این مراسم باشکوه، موجب دور شدن جوانان از فلسفه و هدف قیام عاشورا می شود. مراسم مذهبی مخصوص ماه محرم نه تنها در بین مسلمانان و شیعیان اهمیت دارد بلکه پیروان سایر ادیان نیز به سالار شهیدان و شهدای کربلا احترام می گذارند. هدف از برگزاری مجالس عزاداری امام حسین(ع) ذکر مصائب این امام همام و یارانش در دشت کربلا است که متأسفانه اکنون جای خود را به مسایل حاشیه ای و غیر مناسب داده و با مخالفت مراجع و علمای دینی مواجه شده است. اکنون در رسانه های جمعی اعم از خبری، دیداری و شنیداری همواره بر برگزاری مراسم محرم به دور از بدعت، خرافه گویی و الگو گرفتن از غربی ها تاکید شده است. امروزه و با گسترش فناوری های نوین تکثیر و نصب تمثال های غیرواقعی از اهل بیت (ع)، استفاده از آلات موسیقی در دستجات عزاداری، خواندن مرثیه با وزن و آهنگ های غنا، ارائه سبک های موسیقی پاپ به جای عزاداری سنتی، استفاده از علامت ها با نصب در مقابل خیمه و محل تشکیل هیات ها و به حرکت درآوردن پیشاپیش این نمادها در دستجات عزاداری این مراسم را دچار ناهمگونی کرده است. قمه زدن توسط افراد ناآشنا با فرهنگ عاشورا، عدم اشراف و حضور روحانیت متعهد در برخی از هیات های عزاداری در ماه محرم و ایجاد طبقه جدیدی از مداحان که از اطلاعات کافی در این زمینه برخوردار نیستند، باعث پدید آمدن شبهاتی در عزاداری های محرم و صفر شده است. همچنین در برخی موارد مشاهده شده با وجودی که نوحه سرایی و مرثیه گویی برای امام حسین(ع) که در تاریخ ادبیات و فرهنگ ما دارای ریشه های عمیق مذهبی و احساسی است، برخی مواقع نوحه ها و مدیحه سرایی های مغایر با جایگاه، شان، شکوه و عظمت امام حسین و یاران وفادار او سر می دهند که با فرهنگ و ادبیات شیعیان تناقض زیادی دارد. در این رهگذر برخی از افراد تصور می کنند هرچقدر تغییر و موضوع ظلم به امام حسین(ع) را پررنگ تر و عمیق تر بیان کنند، سوز دل های عزاداران آن امام بیشتر می شود در حالی که اینگونه رفتارها ارتباطی با تشدید غم و اندوه عزاداران ندارد، ضمن آنکه تنظیم نوحه ها با

بهره‌گیری از ریتم‌ها و آهنگ‌های نامناسب و جلف نه تنها اقدامی پسندیده نیست بلکه اهانت به سوگواران دلسوخته امام حسین(ع) و دیگر شهدای کربلا است (ایرنا، ۱۳۹۲).

این در حالی است که برگزاری مراسم روضه در این مجالس نه تنها نقش زیادی در افزایش آگاهی سیاسی عزاداران داشته و دارد بلکه می‌تواند آنها را با اهداف حرکت امام حسین(ع) و یاران باوفایش در کربلائی معلی آشنا سازد.

این تحقیق به بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی می‌پردازد که در تغییر فرهنگ عزاداری در شهر کاشان موثر بوده‌اند، می‌پردازد.

چارچوب نظری

در ادبیات انسان‌شناسی، تعاریف عرضه شده برای مناسک به میزان زیادی بر ارتباط بعضی کنش‌ها و اعمال با امر قدسی و یا مافوق طبیعی تاکید دارد و به همین دلیل، به کنش‌ها و اعمال دینی که مناسک دینی نام دارند، بسیار نزدیک است. در ادبیات انسان‌شناسی، مناسک در کلیت آن تعریف‌های متعددی را دربرگرفته که همه آنها بر نوعی خروج از جریان عادی زندگی و تجربه‌ای متفاوت از زندگی در سایه حضور امر قدسی، همراه با فعالیت‌های زبانی و بدنی خاص اشاره دارند (بوی، ۲۰۰۰: ۱۵۸ به نقل از رحمانی: ۱۳۸۴). بر مبنای این مولفه‌ها، مناسک مجموعه‌ای از سخنان بر زبان آمده، حرکات انجام یافته و موضوعات و اشیای دستکاری شده است که دقیقاً مورد جمع‌آوری و تدوین قرار گرفته و به باور مربوط به با توجه به این تعاریف، حضور فعال و موثر موجودات مافوق طبیعی ارتباط می‌یابد (پانوف، ۱۳۸۲: ۲۵۹). می‌توان گفت، مناسک دینی یا مذهبی عبارت‌اند از مجموعه اعمال و کنش‌های نمادین منظمی که اعضای یک گروه دینی یا مذهبی بطور مکرر به شیوه‌ای یکسان در ارتباط با امر متعالی انجام می‌دهند. مطالعه مناسک دینی از آنجا اهمیت می‌یابد که مردم شناسان و جامعه شناسان رابطه تنگاتنگی را میان این مناسک و نظام اعتقادی و جهان اجتماعی ترسیم می‌کنند. دورکیم (۱۹۱۵) میان جهان اجتماعی، وجدان اخلاقی و مناسک مذهبی رابطه خاصی برقرار می‌کند. در این باره اقتدار اخلاقی اجتماع از خلال مناسک مذهبی به فرد انتقال می‌یابد (رحمانی، ۱۳۸۴). از نظر دورکیم، کیش عبادی یا مناسک [دینی] مجموعه اعمال منظم تکراری شده است و فقط دستگامی متشکل از علائم که ایمان از راه آنها ترجمان بیرونی پیدا می‌کند نیست، بلکه مجموعه وسایلی است که ایمان و احساس دینی از طریق آنها ایجاد و دوره به دوره تکرار می‌شود (دورکیم، ۱۳۸۳: ۱۳).

اما گیرتز (۱۹۷۳) پا را فراتر گذاشته و نقش اساسی‌تری را برای مناسک در نظر می‌گیرد. از نظر او ایمان مذهبی بیش از هر چیز از خلال مناسک مذهبی کسب می‌شود (رحمانی، ۱۳۸۴). به عقیده او ساز و کار ایجاد کننده ایمان، مناسک است. ایمان مذهبی در جریان مناسک ایجاد می‌شود. و پذیرش مرجعیتی که حاکم بر چشم‌انداز مناسک مذهبی است از خود مناسک سرچشمه می‌گیرد. مناسک دینی هم مفهوم کلی مذهبی را صورت بندی می‌کند و هم تکلیف مرجعیتی را مشخص می‌سازد که پذیرش و حتی الزام به پذیرش این مفهوم مذهبی را توجیه می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۷۸).

فرضیات تحقیق

به نظر می‌رسد بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری رابطه معنادار وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان دینداری و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری رابطه معنادار وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین وضعیت تأهل از نظر میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری تفاوت معنادار وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین زنان و مردان از نظر میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری تفاوت معنادار وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رسانه های جمعی و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری رابطه معنادار وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

از میان تکنیک های گردآوری اطلاعات از پرکاربردترین آن ها یعنی پرسش نامه خود اجرا استفاده شده است. پرسش نامه تکنیک بسیار ساخت‌مندی برای گردآوری داده‌هاست که در آن از هر پاسخ گویی مجموعه یکسانی از پرسش ها پرسیده می‌شود (دواس، ۱۳۸۳: ۸۷) در این تحقیق نیز از روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل شهروندان ۱۵ سال و بالاتر شهر کاشان می‌باشد که ۲۲۵۰۰۰ نفر می‌باشد.

تعیین حجم نمونه: در این تحقیق نیز شیوه نمونه گیری به صورت نمونه گیری خوشه‌ای چندمرحله ای استفاده شده است. و در نهایت محلات ناجی آباد، بازار، پشت مشهد، به عنوان مناطق هدف انتخاب شدند. با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ نفر از شهروندان شهر کاشان به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. در این تحقیق جهت بالابردن دقت کار ۴۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند.

جهت سنجش پایای پرسشنامه از ضریب الفای کرونباخ استفاده گردید و نتایج زیر بدست آمد:

جدول ۱. جدول ضرایب آلفا

ردیف	متغیرها	پرسشنامه مقدماتی		پرسشنامه نهایی	
		تعداد گویه	ضریب آلفا	تعداد گویه	ضریب آلفا
۱	پایبندی به اصول عزاداری	۱۰	۰,۷۸	۱۰	۰,۸۰
۲	استفاده از رسانه‌های جمعی	۳	۰,۷۸	۳	0.77
۳	دینداری	۸	۰,۸۸	۸	۰,۸۸
۴	پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۴	۰,۷۹	۴	۰,۷۹

یافته‌های تحقیق

یافته های توصیفی

تعداد ۱۶۷ نفر معادل ۴۱,۸ درصد حجم نمونه را افراد رده سنی پایین تشکیل داده‌اند، تعداد ۱۳۰ نفر معادل ۳۲,۵ درصد نیز در رده سنی متوسط قرار دارند و ۹۷ نفر معادل ۲۴,۳ درصد نیز در رده سنی بالا قرار دارند. تعداد پاسخگویان ۴۰۰ نفر بوده و ۶ مورد بی پاسخ وجود دارد. این نتایج در جدول ۲ مشاهده می‌شود.

جدول ۲. آماره‌های توصیفی مربوط به سن پاسخگویان

سن	فراوانی	درصد	درصد معتبر
پایین (۳۰ سال و کمتر)	۱۶۷	۴۱,۸	۴۲,۴
متوسط (۳۱-۵۰)	۱۳۰	۳۲,۵	۳۳
بالا (۵۱ و بالاتر)	۹۷	۲۴,۳	۲۴,۶
جمع	۳۹۴	۹۸/۵	۱۰۰
بی پاسخ	۶	۱/۵	
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰	۱۰۰

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، از ۴۰۰ نفر پاسخگویان ۲۳۲ نفر مرد می‌باشند، که معادل ۵۸ درصد کل پاسخگویان بوده و ۱۶۸ نفر از پاسخگویان، زن می‌باشد که معادل ۴۲ درصد کل پاسخگویان را به خود اختصاص داده‌اند. لازم به ذکر است، معمولاً لازم است، که حجم دو گروه زن و مرد مساوی باشد، که مبنای منطقی تری برای مقایسه باشد. تحقیق حاضر نیز تعداد زنان و مردان را مساوی در نظر گرفته و اختلاف آن، با توجه به حجم وسیع نمونه، تصادفی و ناچیز است.

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس

جنس	فراوانی	درصد	درصد معتبر
مرد	۲۳۲	۵۸	۵۸
زن	۱۶۸	۴۲	۴۲
جمع	۴۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۴، نشان‌دهنده توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل آن‌ها می‌باشد داده‌های جدول نشان می‌دهد که ۱۳۶ نفر از پاسخگویان، متأهل می‌باشد که ۳۴ درصد از نمونه را به خود اختصاص داده است. هم‌چنین ۲۶۴ نفر از پاسخگویان، افراد مجرد است که معادل ۶۶ درصد می‌باشد. تعداد مشاهدات برای این متغیر ۴۰۰ نفر بوده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل

وضعیت تأهل	فراوانی	درصد	درصد معتبر
متأهل	۱۳۶	۳۴	۳۴
مجرد	۲۶۴	۶۶	۶۶
جمع	۴۰۰	۱۰۰	۱۰۰

یافته‌های استنباطی

به نظر می‌رسد بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی عزاداران و میزان پایبندی به اصول عزاداری آنها رابطه معنادار وجود دارد. فرضیه احتمال می‌دهد، که بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان پایبندی به اصول عزاداری رابطه معنی‌داری وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی * ۰,۲۶ و سطح معنی‌داری ۰,۰۳۵ می‌باشد. نتایج این آزمون، نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت و معنی‌دار در سطح ۹۹ درصد، بین دو متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان پایبندی به اصول عزاداری می‌باشد. این نتایج در جدول ۵ مشاهده می‌شود.

جدول ۵. نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و پایبندی به اصول عزاداری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری
پایگاه اقتصادی - اجتماعی	۰,۲۶*	۰,۰۳۵

*. sig <./۰.۵

به نظر می‌رسد بین میزان دینداری عزاداران و پایبندی به اصول عزاداری آنها رابطه معنادار وجود دارد. به منظور آزمون رابطه متغیر دینداری عزاداران و پایبندی به اصول عزاداری، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از انجام این آزمون نشان می‌دهد که بین دو متغیر دینداری عزاداران و پایبندی به اصول عزاداری رابطه معنی‌داری وجود دارد. ضریب همبستگی آن * ۰,۵۰۷ و سطح معنی‌داری آن ۰,۰۰۰ می‌باشد. لذا بین متغیر دینداری عزاداران و پایبندی به اصول عزاداری در سطح ۹۹ درصد رابطه معنادار و مثبت وجود دارد. به عبارت هرچه دینداری عزاداران بالا می‌رود در مقابل پایبندی به اصول عزاداری افزایش می‌یابد. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶: نتایج همبستگی پیرسون بین دینداری و پایبندی به اصول عزاداری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
دینداری	۰,۵۰۷**	۰,۰۰۰

sig <./۰.۱**.

به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رسانه های جمعی عزاداران و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری رابطه معنادار وجود دارد.

به منظور آزمون رابطه متغیر میزان استفاده از رسانه های جمعی عزاداران و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج به دست آمده از انجام این آزمون نشان می‌دهد که بین دو متغیر میزان استفاده از رسانه های جمعی عزاداران و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری رابطه معنی داری وجود دارد. ضریب همبستگی آن 0.507^{**} و سطح معنی داری آن 0.000 می‌باشد. لذا بین متغیر میزان استفاده از رسانه های جمعی عزاداران و میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری در سطح 99% درصد رابطه معنادار و منفی وجود دارد. به عبارت هرچه میزان استفاده از رسانه های جمعی عزاداران بالا می‌رود در مقابل نمره میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری کاهش می‌یابد. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۷ نشان داده شده است.

جدول ۷. نتایج همبستگی پیرسون بین میزان استفاده از رسانه های جمعی عزاداران و پایبندی به اصول عزاداری

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
میزان استفاده از رسانه های جمعی	-0.212^{**}	۰,۰۰۰

sig <./۰.۱**.

به نظر می‌رسد بین وضعیت تأهل عزاداران از نظر میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری تفاوت معنادار وجود دارد. برای بررسی تفاوت میانگین مجردان و متأهلین در میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری، از آزمون T مستقل استفاده گردید. با توجه به مقدار $T = 3.738$ و $sig = 0.000$ مشخص شد، بین میزان پایبندی به اصول عزاداری با توجه به وضعیت تأهل تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر بین افراد مجرد و متأهل از نظر نمره میزان پایبندی به اصول عزاداری تفاوت وجود دارد. به عبارت دیگر افراد متأهل دارای نمره میزان پایبندی به اصول عزاداری بالاتری بوده‌اند. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸. نتایج آزمون T بین وضعیت تأهل و میزان پایبندی به اصول عزاداری

وضعیت تأهل	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای میانگین	آزمون آماری
متأهل	۱۳۶	۴۳,۶۶	۹,۷	۰,۸۳	$T = 3.738$
مجرد	۲۶۴	۳۹,۹	۹,۴	۰,۵۸	$Sig = 0.000$

به نظر می‌رسد بین زنان و مردان عزاداران از نظر میزان پایبندی آنها به اصول عزاداری تفاوت معنادار وجود دارد. از آنجا که متغیر جنس اسمی (با دو مقوله) و متغیر میزان پایبندی به اصول عزاداری به صورت فاصله‌ای می‌باشد، مناسب‌ترین آزمون برای بررسی رابطه میان این دو متغیر آزمون T با دو نمونه مستقل می‌باشد. لذا در این پژوهش نیز برای بررسی تفاوت میانگین زنان و مردان در میزان پایبندی به اصول عزاداری، از آزمون T مستقل استفاده شده است که طی آن با توجه به مقدار $T = 0.13$ و $sig = 0.99$ مشخص شد، بین میزان پایبندی به اصول عزاداری زنان و مردان تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون T مربوط به رابطه بین متغیر جنس و میزان پایبندی به اصول عزاداری

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای میانگین	آزمون آماری
مرد	۲۳۲	۴۱،۱۸	۹،۳۷	۰،۶۲	T= ۰،۱۳
زن	۱۶۸	۴۱،۱۷	۱۰،۱۲	۰،۷۸	Sig= ۰،۹۹

بحث و نتیجه‌گیری

مراسم عزاداری عاشورای حسینی که هر سال باشکوه‌تر و فراگیرتر از سال قبل، در میان «اشک و آه» عاشقان مکتب سالار شهیدان برگزار می‌شود، نباید ما را از روح حماسی آن غافل سازد.

اگر یک نگاه اجمالی- ولی با دقت- به تاریخ کربلا از روز نخست تا امروز بیفکنیم، شاهد تغییر فاحشی در برداشت‌های پیرامون این مکتب از این تاریخ خواهیم بود. در آغاز، عاشورا به صورت یک حماسه ظهور کرد؛ سپس فقط به صورت یک حادثه غم‌انگیز توأم با اشک و آه درآمد، و در قرن اخیر بار دیگر چهره آغازین خود را بازیافت، یعنی در میان سیل اشک و آه عاشقان مکتب حسینی، روح حماسی خود را نیز آشکار ساخت و توده‌های مسلمین را به حرکت درآورد. تغییراتی که در سال‌های اخیر در روش‌های برگزاری عزاداری صورت گرفته است این شائبه را ایجاد می‌کند که این پدیده مذهبی ماهیت اصیل خود را از دست داده است و اسیر مسائل روزمره قرار گرفته است. این تحقیق نشان داد که افراد با توجه به پایگاه اقتصادی- اجتماعی نسبت به پایبندی به اصول عزاداری واکنش نشان می‌دهند. به عبارت دیگر افراد طبقات بالاتر پایبندی بیشتری نسبت به اصول سنتی عزاداری دارند. این طبقات به دلیل اینکه خود الگوساز می‌باشد کمتر تحت تأثیر هیجانات قرار می‌گیرند و نسبت به مسایل رویکردی منطقی دارند و به همین دلیل یا توجه به ماهیت عزاداری در جهت هم‌نوایی با آن رفتار می‌نمایند. از طرف دیگر افراد دارای میزان دینداری بالاتر از تعهد بالاتری به اصول سنتی برخوردار بوده‌اند. این افراد به مراسمات و مناسک مذهبی به چشم بخشی از اصول مسلم مسایل دینی خود نگاه می‌کنند و به همین دلیل پایبندی به آنها را وظیفه خود می‌دانند. میزان استفاده از رسانه‌های جمعی در جهت معکوس با پایبندی به اصول سنتی عزاداری بوده است. این امر از آنجا ناشی می‌شود که خیلی از رسانه‌ها در جهت تضعیف فضای سنتی و مسایل مرتبط با آن حرکت می‌کنند. افرادی که ارتباط بیشتری با این رسانه‌ها داشته باشند احتمال بیشتری برای عدم پایبندی آن‌ها به اصول سنتی دینداری وجود دارد. هم‌چنین افراد متاهل به توجه به سطح هیجان طلبی پایین‌ترشان از پایبندی بیشتری به اصول اولیه عزاداری برخوردارند.

منابع

۱. آرنولد، پرایس و زینکان (تابستان ۱۳۸۵)؛ مناسک فرهنگی و جهانی شدن بازاریابی، ترجمه داوود حیدری، رشد آموزش علوم اجتماعی، دوره نهم، شماره چهارم.
۲. پانوف، میشل (۱۳۸۲)؛ فرهنگ مردم شناسی، ترجمه اصغر عسگری خانقاه، تهران: سمت.
۳. دواس، دی‌ای (۱۳۷۶). **پیمایش در تحقیقات اجتماعی**، ترجمه هوشنگ نابی، تهران: نشر مرکز
۴. دورکیم، امیل (۱۳۸۳)؛ صور ابتدایی حیات دینی، باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
۵. رحمانی، جبار (۱۳۸۴)؛ گفتمان کربلا و مناسک عزاداری در دی نورزی اقشار فرو دست شهری، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
۶. وبر، ماکس (۱۳۷۴)؛ اخلاق پروتستان و روح سرمایه داری، دکتر عبدالمعبود انصاری، تهران: سمت.
۷. همیلتون، ملکم (۱۳۷۷)؛ جامعه شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: تیان.
۸. هیوز، استوارت (۱۳۶۹)؛ آگاهی و جامعه، ترجمه عزت الله فولادوند، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا) (۱۵ آبان ماه ۱۳۹۲).

10. Arnold E. and Price, L., & Zinkhan, G. (2004). Consumers, New York: Mc Graw Hill, pp. 93-106.

11. Geertz C. (1973). Interpretation of cultures, New York: Routledge, p. 109.

12. Grimes L. (2000). "Ritual" in Willi Brawn & Russell T. McCutcheon, Guide to the study of religion, London & New York: CASSEL, pp. 235-249.
13. Hout M. & Claude S. (2002). Why More Americans Have No Religious Preference: Politics and Generations, American Sociological Review, Vol. 67, No. 2, pp. 165-190.